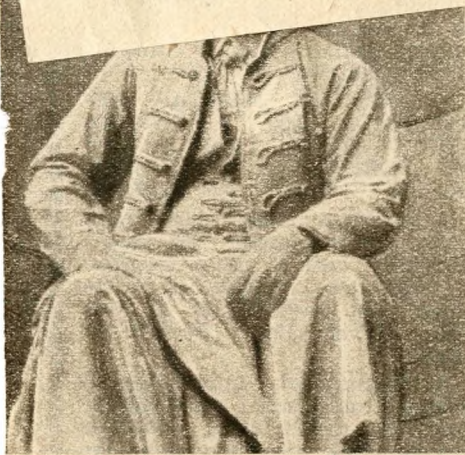

244 OPERAHÁZUNK 70 ÉVES MULTJÁBÓL

Erkel Ferenc szobra az Operaház főbejáratának jobb oldalán

Hetven év — emberöltőnek elég nagy idő. De Operaházunk életében, melynek 70-ik születésnapját szeptember 27-én ünnepli a magyar kultúrvilág, röpké állomás ez csupán. Anyi, mint a folytatás mű egyik fejezete, melynek lapjait Egresy Béni és Erkel Ferenc, Puskin és Muszorgszkij, Beaumarchais és Mozart, Shakespeare és Verdi írták, s előadói közt sűrűn találkozunk nagy művészek ragyogó nevével. Eseményektől terhes, történelmet idéző évtizedeket ível át mégis e korszak.

Az Operaházat az akkori Herminatérén Ybl Miklós pályanyertes terve szerint építették. A nézőteret eredetileg 2000 személyre tervezték, de a bécsi Ring-színházbeli tüzeset miatt a hatóságok 1200-ra csökkentették a helyek számát, ez 1952-ben emelkedett 1376-ra és legutóbb 1500-ra.

3,298.430 forint 22 krajcárba került az épület, mire teljesen elkészült. De ha figyelembe vesszük, hogy a bécsi operaház 7 millió forintba, a párizsi 20 millió frankba került, a mi dalszínházunkra fordított összeg szerénynek mondható. A nézőtér mennyezet-freskóját, amely Apollót s a múzsákat ábrázolja az Olimpuszon, Lotz Károly, Székely Bertalan, Thán Mór, Vastagh György, Feszty Árpád festették, a főbejárat két oldalán elhelyezett Liszt- és Erkel-szobrokat, a cararai márványból faragott két szfinxet Stróbl Alajos mintázta. Az oly sokszor megcsodált nézőtéri bronzcsillárnak 30 mázsa a súlya, 12 ezer forint volt az ára s 500 lánggal szórja a világosságot.

1884 szeptember 27-én, fényes külsőségek között nyílt meg az Operaház. Az előadás előtt az előcsarnokot előzőnlötte a nép, látni akarta a díszes dalszínházat. A Bánk bán I. felvonása, a Hunyadi László nyitánya s egy részlet a Lohengrinből szerepelt az első színlapon. Nem játszották a gyűlöletes szövegű Gotterhaltét és nem csendült fel Liszt Ferenc Király-himnusza sem, mert félték, hogy a kuruc motívumoktól ékes mű sértheti a jelenlévő Ferenc József fülét.

Az operai társulat főzeneigazgatói és karnagyai közt olyan neveket találunk, mint Erkel Ferenc és fia, Sándor, Nikisch Arthur, Kerner István, Failoni, Klemperer. Hosszabb s rövidebb ideig működtek és vendégszerepeltek itt Bruno Walter, Furtwängler, Thomas Beecham, Strauss Richard, Lehár.

A megnyitás éve óta szinte nem volt világhírű énekes, aki ne szere-

pelt volna a magyar operaszínpadon. Ezek a szereplések még jobban emelték operánk rangját, melyet előadásainak színvonalával rövid idő alatt elért. E vendégszereplések nevelő hatását a mai generáció, de még a mai művészek után következők is érezni fogják. Mária Wilt, Emmy Destinn, Kurz Zelmá, Guglielmetti, s a férfiak közül Caruso, Gigli, Pertile, Stracciari, Slezák egy-egy fényes előadás emlékét idézik. Saljapin többször is vendégszerepelt nálunk, fellépései nagy közönséget vonzottak, így azokat a jóval nagyobb befogadó képességű Városi Színházban kellett megrendezni. És nagy magyar énekművészeinkről sem feledkezünk meg, akik évtizedeken át dolgoztak a magyar énekestílus kialakításán. Basillides Mária, Haselbeck Olga, Sándor Erzs, Környei Béla, Rózsa Lajos, Takáts Mihály csak néhány név azoknak sorából, akik külföldön is megbecsülést szereztek operakultúránknak.

A balett a kezdő években meglehetősen jelentéktelen szerepet játszott a színház életében. Egyfelvonásos műveket, jeleneteket, betétszámokat mutattak be. Am az orosz balett-társulatok az orosz klaszikus balett utólréhetetlen virtuozitásával, színészi alakító-készségük realitásával és a kiállítás pompájával már a múlt század végén megismertették az Operaház és a Városi Színház (akkor még Népepera) közönségét. 1912-ben például hetekig vendégszerepelt nálunk a cári balett. Majd Djagilev balett-társulata, Nizinszkij, a „csodatáncos”, Anna Pavlova, a „Haldokló hatyú” megalkotója 60 tagú együttesével.

Ezekben az évtizedekben ismerkedtünk meg Fokín, Blom, Obuhov, Pile, Vasziljevskaja, Maszlova, Labunszkaja, Karsavina művészetével és az orosz diszletművészet, a káprázatos színpompa és a képzelőerő olyan mesterével, mint Leon Bakst volt.

Az orosz balettzenét Operaházunkban többek közt Glazunov, Borogyin, Csajkovszkij, Rimszkij-Korszakov művei képviselték.

A „Dalmúszínház” a kezdet óta repertoár-színház volt, műsorán napjainkig 309 dalmű szerepelt.

Az uralkodó osztály politikája, elfogultság, műveletlenség, két világháború okozta, hogy az orosz operák előadásának száma nem állt arányban az orosz zenei termés kiválóságával. Az első orosz szerző, aki operaszínpadunkon megszólalt, Csajkovszkij volt. 1902-ben mutatták be Anyegin-jét, holott ez az opera már egy negyedszázad óta hódított a világ nagy színpadain. A budapesti bemutató sikerét kritikai idézetekkel illusztráljuk. „A nagy orosz írni is

gyar szöveggel énekelte szerepét; a közönség ünnepelte.

Muszorgszkij népdramái közül a Borisz Godunovot 1913 december 20-án mutatták be először. Hevesi Sándor fordította és rendezte, Tango Egiszo vezényelt, a címszerepet Szemere Árpád énekelte. Az operai kórust megerősítették az Acélhang dalárdával és a Polgári Dalkörrel. A bemutató szereplői gondosságra törekedtek, de elkövették azt a hibát, hogy a képekre tagolt mű két fontos jelenetét kihagyták s ezzel megcsorbították a cselekmény logikáját. „A mű egy fenomenális lángelmét reuelál — írja a Független Magyarország. — Muszorgszkij zenéje az emberi szellem egyik legsodáltraméltóbb isteni remekműve.” A többi újságban ezeket olvassuk: „Borisz recitívót a legszabadabb énekeszéd, amit költő valaha írt.” Másutt: „Nagy jellemző és kifejező ereje elbűvölővé teszi Muszorgszkij művét.”

A Borisz Godunovot 1932-ig 15-ször játszották, majd 1947 július elején volt a felújítása. Azóta állandóan szerepel a műsoron és a most megindult évadban felfrissített, tökéletesebb előadásban folytathatja magyarországi diadalútját.

Muszorgszkij művei közül a Hovanscsina 1936-os bemutatója volt óriási siker. 1942-ig 29-szer játszották és 1945 óta egyik pillére a műsornak. Tóth Aladár, aki a bemutató idején a Pesti Naplóba írta zenei tárgyú cikkeit, tanulmányában méltatja ezt a bemutatót. „A század küszöbén — írja — még csak a kiválasztottak tudták, ma már azonban a legszélesebb közönségre is kezdő belátni, hogy az orosz zeneszerzők sorában egészen mélyről jövő hangot egyedül Muszorgszkij ütött meg. Ez a hang az orosz nép lelke mélyéről jött, és aki megcsendítette, ugyanolyan árva és önmagára utalt, névtelen és elsüllyedt volt, mint népe és serege, az orosz paraszt...”

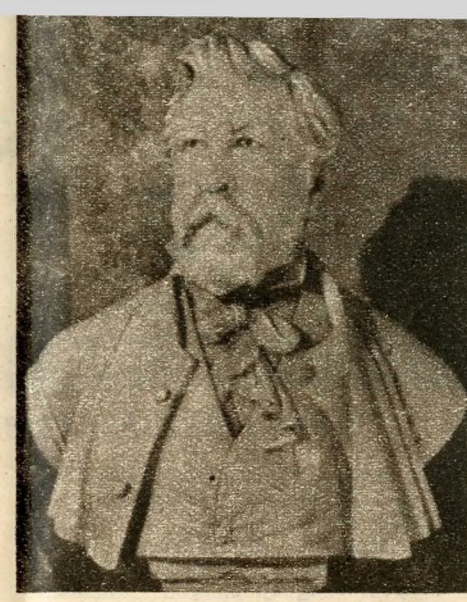
Borogyin: Igor herceg című operáját 1938 januárjában mutatták be.

A régi kritikákból és a feudális

tudott — olvassuk a Budapesti Naplóban — és szerette az igazságot. Lenszkij, Anyegin, Tatjana áriáiból Csajkovszkij végzetes szerelmének forró lávája árad... Az Anyegin diadala a szívekben játszódik le, s nem a tenyereken, s csak arról lehet szó, hogy közönségünk is sikert arat-e.” Budapesti Hírlap: „A lélekanalízis finomságában Trisztán és Izoldára emlékeztet.” Pesti Napló: „Száz modern zeneirőben nincs a hangszerelesnek annyi invenciója és stílszerűsége, mint Csajkovszkijnak ebben az egy munkájában.”

Az Anyegin Alszeghy Kálmán rendezte, Mader Raoul vezényelte. Beck Vilmos volt Anyegin, Kaczér Margit Tatjana, Ney Dávid Gremin és Burián Károly Lenszkij. A legendás híru cseh tenor, aki egy évtizednél tovább tagja volt Operánknak, ma-

Ybl Miklós mellszobra az Operaház emlékgyűjteményében

Magyarország operavezetésének krónikájából azt látjuk, hogy az orosz népdramák művészi igazságának ereje áttört az Operaház parfümfelhőin. A közönség, mely a sztárok áriáiban csücsösödő bravúrjaihoz szokott, az orosz zenedramákban a kórust, a népet látta a mű középpontjában.

Az Operaház regényének lapjai azután már a közelmúlt évekhez sodornak, a felszabadulást megelőző ostromhoz, mely a palotát megkímélte komolyabb sérülésektől, s melynek pincéjében az Operaház tagjai is a szabadságot várták. A pince lakói takarították el a romokat, a Szovjet Hadsereg segítségével tették üzemképesé a szeretett intézetet. Háromtagú direktórium alakult, melynek Komáromi Pál, Nádasdy Kálmán és Székely Mihály voltak a tagjai, és 1945 március 15-én Erkel Bánk bánjával megnyitották a Magyar Állami Operaházat. 1946 őszén vette át Tóth Aladár az Operaház igazgatását.

Az operakultúrából most már részt követel magának a nép is. Azok látogatják a dalszínház előadásait, akik 1945 előtt nem léphették át a díszes palota küszöbét, s akiket 70 év előtt kardlappal tartottak távol a királyi páholyfeljárótól. Az orosz és szovjet szerzők, a zenetudomány értékelésének aránya szerint, sűrűbben szerepelnek a műsoron. Dombrovskij az Anyegin rendezésével mutatott példát az operai játéktípus realizmusára. Vojnonen, Messzerer, Zaharov balettmesterek pedig balettgüttesünket olyan rangra emelték, amilyenről merészség lett volna azelőtt képzelni is. A Diótörő, a Hattyúk tava, a Párizs lángjai és a Bahcsiszeráji szökökút előadásainak számos szériái csak kilométerkövek e végeláthatatlan úton. Az évről évre megismétlődő Barátsági Hónap és más alkalmak során forró légkörben vendégszerepeltek Operánknak a szovjet művészek.

Valamikor a Nürnbergi mesterdalnokok premierjén 17 ember lézengett az Operaház nézőterén. Vajjon milyen gondolatokat ébreszt ez az adat az operalátogatóban? Hetvenezernél több bérlo jegyigényét elégítette ki a színház erre az évadra. Ma már kicsinynek bizonyul dalszínházunk, a nép kultúrsumját a nagy Erkel Színház is alig oltja Szép, maradandóan szép kritika ez az új közönségről és mindazokról, akik tudásukat és művészetüket a ma és a holnap szolgálatába állították.

Basillides Mária

Két jelenet a Borisz Godunov 1913-as bemutatójából. Balról: Sándor Erzs (Fedor), Szemere Árpád (Borisz Godunov) és Kosáry Emmi (Xénia). Jobbról: Rózsa Lajos (Pimen), Székelyhidi Ferenc (Dimitrij)

Környei Béla